

Zápis o prohlídce zvonu »Jan – Vojtěch« a věží kostela sv. Jana Nepomuckého v Nepomuku, provedené 25. 10. 2009

Na žádost P. Jana Martina Bejčka, OSB, faráře v Letonicích, iniciátora *Interdiecézního projektu pořízení kněžských zvonů v kostele sv. Jana Nepomuckého v Nepomuku*, a po dohodě s P. Vítězslavem Holým, statutárním zástupcem ŘKF Nepomuk, a v jeho přítomnosti jsem provedl prohlídku zvonů v kostelích sv. Jana Nepomuckého a sv. Jakuba. Účelem prohlídky bylo vyjádření k navrhovanému souboru nových zvonů, které mají doplnit velký zvon zavěšený v pravé průčelní věži kostela sv. Jana Nepomuckého. Podrobná dokumentace zvonů proběhne v budoucnu při příští prohlídce, tento zápis slouží pouze jako podklad pro diskusi o podobě nového, doplněného souboru zvonů. Bylo provedeno pětiminutové zkušební zvonění, přičemž byl zároveň hodnocen rozjezd, brždění, průběh zvonění, případné nežádoucí zvuky a projevy nestability zvonové stolice. Zápis o prohlídce zvonu je určen pouze pro vnitřní potřebu farnosti.

1. Historie souboru zvonů

Velký zvon od Jakuba Viléma Seitze v Plzni z roku 1775 byl poškozen pádem při požáru věží roku 1835, roku 1847 byl k dán k dispozici dílně Václava Pernera v Plzni jako materiál na nový zvon, který byl ulit v následujícím roce. Zvon byl 28. září 1848 posvěcen českobudějovickým biskupem Josefem Ondřejem Lindauerem na jméno »Jan – Vojtěch«, 14. října byl vytažen na pravou průčelní věž kostela a 16. října 1848 se poprvé rozezněl.

Na levé věži visely jen zvony menších rozměrů: první z roku 1716 (prům. 38 cm) a druhý z roku 1879 (prům. 40 cm), ulitý po dostavbě věží roku 1878 po požáru.

Poněkud se vymyká jediný dochovaný výjimečný velký zvon, jehož historická úloha, právě pro sepětí s rokem 1848, zároveň však s nepomucenským a vojtěšským kultem, a s dobovým oživením národního života, je nevyčísitelná. Vznik uceleného souboru zvonů zkomplikoval i požár věží roku 1835 (znovu dostavěny až o třicet let později) a rekvizice první světové války, v nichž byly odebrány zvony z levé věže.

2. Současný stav

2.1. Pravá věž: zvon »Jan – Vojtěch«

V pravé (severovýchodní) věži je v samostatné dubové vzpěradlové zvonové stolici zavěšen velký jediný zvon kostela z roku 1848 od Václava Pernera v Plzni.

Jde o historicky velmi cenný zvonařský výrobek z poloviny 19. století, upomínající na dobu první ústavy z roku 1848. Spolu s velkým zvonem na tzv. Černé věži v Českých Budějovicích je největším zvonem diecéze. Obsluhován ručním zvoněním, jedním zvoníkem, popř. více zvoníky proti sobě.

Dolní průměr 181 cm, hloubka cca 135 cm, tloušťka věnce 13,5–13,6 cm, odhadovaná hmotnost cca 3600 kg. Funkční originální uložení čepů zvonu na tzv. rohatinách jištěných nahoře vahadly. Srdce použito ze starého Seitzova zvonu, datováno na severovýchodě dole na výpusti 1775, kromě toho značeno puncy, pěst zdobena stylizovaným květenstvím. **Zvon neotáčen, zvoní v původní poloze, vytlučen minimálně. Není třeba ho otáčet ani jakkoli zasahovat do způsobu zavěšení. Způsob zavěšení na rohatinách i ruční obsluhu je nutno zachovat v provozu.** Se zvonem (díky rohatinovému uložení) v potřebném malém výkyvu může zvonit i jediný zvoník; zvon má o několik úderů rychlejší chod, než je optimum.

Zvukový obraz specifický: sextové žebro se sníženou primou a durovou tercií. Reakce primy a oktávy na ladičku výborná, spodní tón s vibracemi v průběhu. Plnost hlasu, ozev a vyznívání velmi dobré.

Nárazový tón $b_0 - 4$, spodní tón $des_0 \pm 0$, prima $a_0 - 2$, tercie $des_1 + 1$, kvinta $f_1 \pm 0$, oktáva $b_1 - 4$, superoktáva $b_2 - 4$.¹

¹ Hodnoty ověřeny na místě Barthelmesovými dotykovými ladičkami. Odchyly uvedeny v šestnáctinách půltónu.

2.2. Levá věž

V levé (jihozápadní) věži je umístěna dubová vzpěradlová zvonová stolice menších rozměrů (šířka trámu zákl. roštu 17,5 cm) pro dva malé zvony vedle sebe s kyvem v ose kostela (SZ–JV). Světlost obou polí je 63 cm. Visely zde dva zvony o průměru cca 40 cm, v kluzných ložiscích zapuštěných do stojen. V pohledu od JV v pravém poli dochována dřevěná hlava s ráhnem.

Tato zvonová stolice je položena na stropním trámovém roštu tvořeném čtveřicí rovnoběžných trámů, z nichž dva vnitřní jsou širší (vnější 15,5 cm, vnitřní 24 cm).

Rozměr zvonové komory: přibližně 350 (š) × 350 (d) × 480 cm (v), přičemž u každé stěny je k dispozici plocha ještě dalších cca 200 (š) × 75 cm (d) v zužujícím se ústupku k oknu. V čtyřech stěnách poměrně vysoká zvuková okna, cca 110 cm nad podlahou, o rozměru 115 (š) × 310 cm (v). Výplň oken JZ, SZ prkenná, na SV, JV žaluzie s napevno vsazenými lamelami. Zevnitř oken vsazeno pletivo proti vnikání ptactva.

Na JZ a SV nad oknem v římse svislá trhlina.

3. Nové zvony

3.1. Předpoklady k pořízení nových zvonů

Další zvony je možno instalovat pouze v levé věži, u velkého zvonu již místo není. **Před pořízením nových zvonů je třeba zohlednit, vyřešit nebo naplánovat následující body:**

- revize, event. odstranění příčiny trhlin ve zdivu nad JZ a SV oknem;
- rozhodnutí o odstranění (přemístění) stávající zvonové stolice;
- posouzení konstrukce zdiva věže (věží) a stropní trámové konstrukce na plánované změně namáhání dynamickými účinky nových zvonů (včetně stávajícího zvonu b0); toto posouzení musí provést autorizovaný inženýr-statik se zkušenostmi v oboru staveb a konstrukcí tohoto typu;
- zpevnění stropní konstrukce na navrhované nové zatížení, event. změna uložení trámů do zdiva;
- zbudování bezpečného přístupu (nového schodiště) do zvonice (v současnosti přístup pouze po dřevěných žebřících);
- zbudování nové zvonové stolice z kvalitního dubového dřeva vyschlého přirozenou cestou (nikoli v sušičce);
- demontáž okenních rámců; v případě instalace zvonů o průměru větším než 120–130 cm vybourání zdiva (šířka oken je cca 115 cm);
- instalace oken se žaluziemi (v současnosti JZ a SZ okno neotevratelné s prkennou výplní);
- sladit vzniklý soubor s (budoucím) souborem zvonů v kostele sv. Jakuba, který je na doslech, aby při zvonění z obou kostelů nedocházelo k nežádoucím interakcím z hlediska hudebního projevu zvonů;
- promyslet koncepci výtvarné výzdoby souboru nových zvonů, aby byly nejen liteckým, ale i uměleckým dílem.

3.2. Návrh firmy Glockengießerei Perner, Passau

Návrh firmy Glockengießerei Perner, Passau, oslovené investorem k realizaci projektu, z 13. 9. 2009 obsahuje toto ladění nových zvonů: d1–f1–g1–b1–c2. Aktualizovaný návrh firmy z 19. 10. 2009, obsahuje pak toto ladění: es1–f1–g1–b1–es2. Oba návrhy tedy počítají s pěticí zvonů umístěných v levé věži.

Zda by se uvedená kombinace pěti zvonů do věže skutečně vešla, je otázkou. Dodavatel by to musel doložit projektovou dokumentací a zákresem nové, dvoupatrové zvonové stolice pro pět zvonů do stávající zvonové komory věže.

Na místě jsem ověřil prostorové možnosti levé věže, které jsou do jisté míry limitovány. Navrhovaná kombinace by se zřejmě vešla jen v případě, založí-li se zvonová stolice do 2 metry širokých okenních výklenků (bez nich je využitelná šířka zvonice jen 350 × 350 cm). Vzhledem k tomu, že okno je široké pouze ca. 115 cm, zvonily by v horní řadě dva krajní zvony proti zdem.

Je nutno pamatovat na to, že po instalaci nové zvonové stolice a nových zvonů musí zbýt dostatek prostoru jak pro montážní a servisní práce údržby, tak pro pohyb zvoníků.

3.3. Navrhované řešení

S ohledem na prostorové možnosti **doporučuji doplnit do souboru k starému zvonu b0 pouze maximálně čtyři nové zvony v následujícím ladění: f1–g1–b1–c2**. Přestože zvukový obraz starého zvonu b0 není dle dnešních kritérií optimální (sextový spodní interval a snížená prima), bez problémů se může stát základem plánovaného souboru.

K tomuto souboru lze pak volně napojit soubor zvonů od Sv. Jakuba: stávající zvon des2 (rok výroby 1585, průměr 80,4 cm, hloubka 60,7 cm, tloušťka věnce 5,9 cm, hmotnost cca 340 kg) a ještě jeden, v budoucnu ulitý zvon s nárazovým tónem ideálně des1, ale popřípadě též as1 (dle návrhu dodavatele z 19. 10. 2009).

Nově ulité zvony nemají být – v souladu s dosavadní praxí české církevní kampanologie a s příslušnou kolaudační směrnicí – nijak dodatečně po odlití upravovány a doladřovány (korigovány).

Bude-li rozhodnuto o instalaci automatického (elektrického) zvonění, **doporučuji ke všem novým zvonům instalovat kombinovaný pohon umožňující také ruční obsluhu zvonů a s tímto specifickým řešením počítat už při projektování nové zvonové stolice (musí být dostatek místa pro všechny zvoníky, aby mohli zvonit z prostoru zvonové komory).**

3.4. Doporučení

Starý velký zvon b0 v pravé věži je nutno nadále zachovat v provozu se stávajícím příslušenstvím, a to výlučně na ruční pohon. Též je nutno zachovat v provozu stávající uložení zvonu, tedy tzv. rohatinová ložiska.

4. Shrnutí

Konkrétní řešení, tedy jaké nakonec bude definitivní ladění souboru, kolik a jak velkých zvonů celkem bude, jaký typ a konstrukce žebra se vybere a zda se budou objednávat postupně nebo najednou, může být ještě předmětem diskuse, ale i finančních limitů.

Myšlenka doplnit, respektive konstituovat dnes nově soubor zvonů významného poutního místa (s napojením na druhý nepomucký kostel sv. Jakuba) je velmi záslužná, protože nepomucký svatojanský kostel nikdy reprezentativní soubor odpovídající jeho významu neměl.

Dodrží-li se a předem promyslí všechny body uvedené výše v odd. 3.1. a 3.3. (je nutno zvlášť zdůraznit, aby zvony nebyly po odlití doladřovány a aby se počítalo také s jejich ruční obsluhou), zasluhuje plánovaný projekt nových zvonů veškerou podporu. Tato široce založená iniciativa, započatá v Roce kněží 2009–2010 a proponovaná jako projekt »kněžských zvonů«, má naději, že bude vážnou a úctyhodnou oslavou národního svátku, tradičního jeho poutního místa a že pětice zvonů na obou věžích bude hvězdami v kněžské nepomucké svatozáři. Zároveň se tak naváže na velkorysý odkaz nepomuckého děkana Václava Voráčka, donátora prvního velkého zvonu pořízeného roku 1775.

V Praze 19. listopadu 2009

Radek Lunga, v. r.
diecézní kampanolog
pro Biskupství českobudějovické

Terronská 680/4
160 00 Praha 6
tel.: 603 183 629
e-mail: radek.lunga@post.cz

Vážený pane faráři,

shrnuji ústní informaci z neděle 25. 10. 2009. V sobotu 24. 10. 2009 jsem provedl prohlídku zvonů v Nepomuku. V kostele sv. Jana Nep. je v pravé (SV) věži velký jediný zvon kostela z r. 1848 (NT b0-4, spodní tón des0, prima a0-2, tercie durová des1+1, kvinta f1, oktáva b1-4, superokt. b2-4, odchylky v šestnáct. půlt.), průměr 181 cm, tloušťka věnce 13,5-13,6 cm, hmotnost ca. 3600 kg.

Podrobná dokumentace zvonů a součástí zvonových soustav (funkční uložení na rohatinách, použité srdce z původního zvonu z r. 1775 atd.) bude provedena v budoucnu při další prohlídce.

Do prostoru SV věže již není možné další zvony umístit. Všechny další zvony musejí být proto umístěny v druhé, levé (JZ) věži. V této věži je stará dubová vzpěradlová zvonová stolice pro dva malé zvony vedle sebe s kyvem v ose kostela (SZ–JV). Světlost polí je 63 cm, visely zde dva zvony o průměru cca 40 cm, v kluzných ložiscích. Tato stolice je položena na stropním trámovém roštu tvořeném čtveřicí rovnoběžných trámů, z nichž dva vnitřní jsou širší (vnější 15,5 cm, vnitřní 24 cm).

Instalace souboru nových zvonů v této věži vyžaduje:

- revizi, event. odstranění příčiny trhlin ve zdivu nad JZ a SV oknem;
- rozhodnutí o odstranění (přemístění) stávající zvonové stolice;
- posouzení konstrukce zdiva věže (věží) a stropní trámové konstrukce na plánované změně namáhání dynamickými účinky pětice nebo šestice zvonů (vč. stávajícího zvonu b0);
- zpevnění stropní konstrukce na navrhované nové zatížení, event. změna uložení trámů do zdiva;
- zbudování bezpečného přístupu (nového schodiště) do zvonice (v současnosti přístup pouze po dřevěných žebřících);
- zbudování nové zvonové stolice;
- demontáž okenních rámců; v případě instalace zvonů o průměru větším než 120-130 cm vybourání zdiva (šířka JV okna ca. 115 cm);
- instalace oken se žaluziemi (v současnosti JZ a SZ okno neotevíratelné s prkennou výplní).

Prostor ve věži je limitován. Poslední návrh firmy Perner zněl es1-f1-g1-b1-es2. Tato kombinace by se zřejmě vešla jen v případě, založila-li by se zvonová stolice do 2 metry širokých okenních výklenků (bez nich je využitelná šířka zvonice jen ca. 3,5 x 3,5 metru). Navíc vzhledem k tomu, že okno je široké pouze ca. 115 cm, zvonily by v horní řadě dva krajní zvony proti zdem. Možnost, že by se do zvonové komory JZ věže navrhovaná pětice zvonů skutečně vešla (do šířky, délky i výšky), by firma musela doložit projektovou dokumentací a zákresem navrhované zvonové stolice do stávající situace. Musí být dostatek prostoru jak pro montážní a servisní práce údržby, tak pro pohyb zvoníků – doporučuji instalaci kombinovaného pohonu umožňujícího také ruční obsluhu zvonů.

S ohledem na prostorové možnosti i hudební souvislosti se stávajícími zvony proto doporučuji doplnit do souboru ke starému zvonu čtyři nové zvony v následujícím ladění: (b0)-f1-g1-b1-c2. K tomuto souboru lze pak volně napojit soubor od Sv. Jakuba: stávající zvon des2 (rok výroby 1585, průměr 80,4 cm, tloušťka věnce 5,9 cm, hmotnost ca. 340 kg) a nový zvon ideálně des1, ale event. též as1, jak bylo firmou navrhováno.

Přestože zvukový obraz starého zvonu b0 není dle dnešních kritérií optimální (sextový spodní interval a snížená prima), bez problémů se může stát základem plánovaného souboru.

Je-li možné a potřebné ulít jeden nový zvon souboru již tento rok, pak to může být zvon b1 (v navrženém žebříku Perner typ PS prům. 93 cm, ca. 490 kg), s mírným snížením, jak bylo navrhováno.

K další diskusi o nejvhodnějším řešení souboru jsem rád nadále k dispozici. Nesouhlasím jen s jakoukoli dodatečnou úpravou (s korigováním) zvukového obrazu nových zvonů, v souladu s dosavadní praxí české církevní campanologie a s československou kolaudační směrnicí.

Se srdečným pozdravem

Radek Lunga